

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ"
Заступник керівника
(професор з науково-педагогічної роботи)
№02071211
М. В. Афанасьєв

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань	усі
Спеціальність	усі
Освітній рівень	другий (магістерський)
Освітня програма	усі

Вид дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Завідувач кафедри філософії та політології

Кузь О. М.

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри філософії та політології
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

Розробники:

Кузь О. М., д.ф.н., проф. кафедри філософії та політології,
Потоцька Ю.І., к.ф.н., доц. кафедри філософії та політології.

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни:

Навчальна дисципліна "Філософія економіки" є вибірковою навчальною дисципліною циклу соціально-гуманітарної підготовки студентів усіх галузей знань другого (магістерського) рівня.

Навчальна дисципліна "Філософія економіки" спрямована на збагачення й розширення гуманітарної підготовки студентів, формування творчої активності майбутніх фахівців. Здобутки світової та вітчизняної філософсько-економічної думки допомагають зрозуміти соціальні, технологічні, наукові засади економіки; розкрити зв'язок між економічним, політичним та культурним вимірами суспільного життя. Філософія економіки розглядає такі феномени економічного життя, як власність, праця, гроші. Вона вивчає процеси історичної трансформації економічної реальності та людину як суб'єкта господарської діяльності на різних етапах розвитку економіки.

Вивчення даної дисципліни має сприяти формуванню світогляду студентів, допомагати розвитку їхнього духовного світу, а отже, забезпечити орієнтацію особистості в системі суспільних відносин.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є специфіка економічного буття людини в багатовекторній соціальній площині.

Метою викладання даної навчальної дисципліни є формування у студентів загальнокультурних компетентностей щодо визначення світоглядних установок на засадах розуміння суспільного життя у єдності економічного, політичного та культурного вимірів.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни "Філософія економіки" є оволодіння загальною проблематикою та змістом головних напрямків філософії економіки; сприяння формуванню економічної культури особистості; набуття вмінь і навичок аналізу сучасної соціальної реальності у єдності економічного, політичного та культурного вимірів.

Курс	1М	
Семестр	2	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	20
	семінарські	20
Самостійна робота	110	
Форма підсумкового контролю	іспит	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Історія	Соціальна і культурна антропологія
Філософія	
Соціологія	
Політологія	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність до розуміння концептуально-теоретичних засад філософії економіки	Знання базових категорій та концепцій філософії економіки; вміння застосовувати термінологічний апарат і концепції філософії економіки для аналізу економічних процесів і явищ
Здатність до розуміння головних засад розвитку економіки і ролі економічних факторів у еволюції суспільства	Вміння аналізувати історичні трансформації економіки і людини як суб'єкта господарської діяльності
Здатність до усвідомлення і засвоєння базових засад економічної культури особистості та суспільства	Вміння визначати цінності та норми економічної культури, створені в процесі розвитку суспільства, формувати власні світоглядні установки щодо сутності та принципів економічної діяльності

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Становлення і проблематика філософії економіки

Тема 1. Економіка як предмет філософського осмислення

Предмет і завдання філософії економіки. Філософська проблематизація смислу, мети та універсальних засад господарської діяльності людини. Проблема співвідношення економічного буття та економічної свідомості, економічного життя і «духу», ідеального та реального в господарстві. Два підходи до його вирішення: економічний матеріалізм (К. Маркс) і «антиекономічний ідеалізм» (С. М. Булгаков).

Специфіка філософського дослідження економіки. Методологія філософії економіки. Економічна істина та її критерії.

Історичні типи економічного пізнання: античний, середньовічний, модерний. Становлення філософії економіки в Новий час. Основні здобутки утопічної думки щодо розуміння економічної реальності. Лібералізм А. Сміта. «Промислова система» Сен-Симона К.-А. Філософія економічного детермінізму К. Маркса та її значення. Основні напрямки філософського аналізу економіки інформаційного суспільства.

Тема 2. Антропологічний вимір економіки. Людина як суб'єкт економічної діяльності

Економічна діяльність (виробництво, розподіл, обмін, споживання), її матеріальні та духовні засади. Економічна свідомість та її рівні (повсякденний та теоретичний).

Образ людини у філософії господарства. Особа, що хазяйнує, та її моделі у вітчизняній та російській філософсько-економічній думці: ідеальна (Булгаков С. М., Федоров М. Ф., Розанов В. В., Соловйов В. С.); реформаторська (Туган-Барановський М. І., Чаянов О. В.); марксистська (Богданов О. О.). Економічна людина в філософії А. Сміта. Еволюція моделі економічної людини в західній думці.

Тема 3. Економічна культура. Моральні аспекти економічної діяльності

Поняття економічної культури, її зміст та функції. Економічна культура особистості та суспільства. Моральні аспекти економічної діяльності.

Історичні типи економічної культури. Еволюція погляду на багатство і бідність, працю, власність, благодійність.

Роль етнорелігійного фактора в формуванні економічної культури. Православна господарська етика.

Протестантська етика господарської діяльності. М. Вебер та його робота «Протестантська етика і дух капіталізму».

Особливості ісламської господарської етики. Основні принципи діяльності ісламських банків.

Етика сучасного бізнесу. Обов'язок та відповідальність в сучасній економічній політиці.

Тема 4. Філософія власності

Філософсько-економічне обґрунтування власності. Власність як комплекс суспільних відносин. Власність як влада.

Типологія власності. Характеристика основних форм власності. Проблема ефективності та справедливості форм власності в філософсько-економічній думці.

Питання про власність у західній ліберальній філософії. Право на власність як основа автономії людини.

Революційна думка про власність: соціалістичний та анархічний підходи.

Релігійно-філософська думка щодо проблеми власності (Ерн В. Ф., Трубецької Є. М., Флоренський П. О.). Маніфест приватної власності Ільїна І. О.

Тема 5. Філософія праці

Аналіз феномену праці в історії філософії. Антична думка. Трудова діяльність в концепції ідеальної держави Платона. Християнське розуміння праці та його вплив на

середньовічну філософію. Вчення західноєвропейських мислителів Нового часу щодо праці (А. Сміт, Д. Рикардо, Д. Ст. Мілль, Г. В. Ф. Гегель).

Концепція сродної праці Г. С. Сковороди. Праця як умова щастя.

Соціальні аспекти трудової діяльності. Проблема експлуатації та відчуження праці в філософії К. Маркса. Ідея психологізації праці та відносин співпраці в роботах Богданова О. О.

Філософсько-релігійний підхід. Ідея соборності, всеєдності, софійності як духовної основи праці (Соловйов В. С., Франк С. Л., Хомяков О. С.).

Виховне значення праці в педагогічній думці та філософії освіти ХХ ст. (А. С. Макаренко, Д. Дьюї).

Тема 6. Філософія грошей

Походження, природа та функції грошей.

Філософія грошей як філософія культури. Г. Зіммель.

Семіотика грошей. Гроші як знак і як річ, яку означають (К. Маркс). Гроші як універсальна мова.

Гроші, довіра та соціальна стабільність. Форми довіри в процесі грошового обігу.

Концепція цінності в філософії грошей. Гроші як цінність. «Грошевий еквівалент» цінності особистості. Гроші та свобода.

Гроші й соціалізація суб'єкта. Гроші та влада. Гроші та механізм відчуження.

Тема 7. Філософська типологізація економіки

Головні підходи до типологізації соціально-економічного устрою. Формацийний підхід К. Маркса. Характеристика історичних стадій розвитку економіки (первіснообщинна («доекономічна»), рабовласницька, феодална, капіталістична, комуністична формації).

Метод «ідеальних типів» М. Вебера.

Поняття постіндустріального суспільства в філософії та соціології. Д. Белл. Концепція технологічних революцій О. Тоффлера. Комунікаційна концепція Г. М. Маклюена: розвиток засобів комунікацій як фактор переходу від натурального господарства до ринкового.

Альтернатива прогресивізму. Цивілізаційні концепції У. Росту, М. Я. Данілевського, О. Шпенглера, А. Тойнбі.

Тема 8. Ринок: ідейно-політичні та духовні засади

Становлення ринкової економіки та її характерні риси. Сучасні моделі ринкового господарства: ринкова, планово-ринкова, соціально-ринкова. Альтернативи ринку.

Соціофілософське осмислення ринкової економіки. Аналіз вільного ринку Х. де Матьєнсо (XVI ст.) Ринок у філософії лібералізму XVII – XIX ст. Концепція «незримі руки ринку» А. Сміта. Філософія економічного неокласицизму, її школи. Неолібералізм Ф. фон Гайека. Концепції державно-монополістичного регулювання економіки. Кейнсіанство та його еволюція.

Ідейно-політичні та духовні компоненти ринкової економіки. «Дух капіталізму» (М. Вебер, В. Зомбарт). Філософія бізнесу.

Критика капіталістичного ринкового суспільства як суспільства споживання (Франкфуртська школа).

Комерціалізація культури. Феномен масової культури.

Тема 9. Соціальні та антропологічні наслідки інформатизації економіки

Характерні риси інформаційного суспільства. Якісні зміни в економіці, пов'язані з процесом інформатизації.

Концепція «суспільство ризику» У. Бека. Виробництво ризиків. Безпека як пріоритетна цінність сучасної стадії розвитку суспільства.

Людина в інформаційному суспільстві. Проблема ідентичності. Механізми маніпулювання свідомістю та запобігання ним. Формування думок та бажань в людині. Людина як «машина бажань» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі).

Тема 10. Економічні аспекти глобалізації

Сутність та передумови процесу глобалізації економіки.

Глобалізація та світова фінансова система. Гроші як засіб глобалізації. Національні валюти і національні ідентичності. Система міжнародного розподілу праці. Глобальні проблеми світової економіки. Глобальна проблема бідності та перспективи її подолання.

Економічна та соціально-політична модернізація у пострадянському геополітичному просторі. Тенденції розвитку української пострадянської економіки.

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських, лабораторних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит, – 35 балів);

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіку навчального процесу.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час лекційних, семінарських занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на семінарських заняттях.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей.

Кожен екзаменаційний білет складається з 4-х завдань (2 стереотипних, 1 діагностичне та 1 евристичне завдання), які дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента і рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної "Відомості обліку успішності".

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімумально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 35 та мінімумально можлива кількість балів, набраних на екзамені, – 25.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: "60 і більше балів – зараховано", "59 і менше балів – не зараховано" та заноситься у залікову "Відомість обліку успішності" навчальної дисципліни.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля		Лекційні заняття	Семінарські заняття	Участь у дискусії	Доповідь	Експрес-опитування	Есе	Письмова контрольна робота	Усього	
Змістовий модуль 1.	Тема 1	1 тиждень	0,5	0,5	1				2	
	Тема 2	2 тиждень	0,5	0,5		4			5	
	Тема 3	3 тиждень	0,5	0,5	1				2	
	Тема 4	4 тиждень	0,5	0,5			4		5	
	Тема 5	5 тиждень	0,5	0,5		4			5	
	Тема 6	6 тиждень	0,5	0,5			4		5	
	Тема 7	7 тиждень	0,5	0,5		4			5	
	Тема 8-9	8 тиждень	0,5	0,5			4		5	
	Тема 10-11	9 тиждень	0,5	0,5				12	13	
	Тема 12	10 тиждень	0,5	0,5					12	13
	Іспит								40	
Усього			5	5	2	12	12	12	12	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку

90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	не зараховано
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

5. Рекомендована література

Основна

1. Самсин А. И. Основы философии экономики : учебн. пособ. / А. И. Самсин. – М. : ЮНИТИ, 2003. – 270 с.
2. Философия экономики : учебн. пособ. для высш. учебн. заведений / под ред. С. В. Синякова. – К. : «Альтерпрес», 2002. – 384 с.
3. Философия экономики : учебн. пособ. / под ред. А. А. Мазараки. – К. : Альтерпрес, 2002. – 234 с.
4. Чешко В. Ф. Соціальна філософія / В. Ф. Чешко, Ю. І. Потоцька. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 63 с.

Додаткова

5. Автономов В. С. Модель человека в экономической науке / Автономов В. С. – СПб. : Экономическая школа, 1997. – 232 с.
6. Бек У. Общество риска / Бек У. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 284 с.
7. Булгаков С. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / Булгаков С. ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2006. – 903 с.
8. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / Вебер М. ; [пер. с нем]. – Ивано-Франковск : Ист-Вью, 2002. – 352 с.
9. Делягин М. Г. Мировой кризис: Общая теория глобализации / Делягин М. Г. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 768 с.
10. Зарубина Н. Н. Социокультурные особенности хозяйственной деятельности / Зарубина Н. Н. // Социологические исследования. – 1994. – № 8–9. – С. 47–58.
11. Зиммель Г. Философия денег / Зиммель Г. // Теория общества: Фундаментальные проблемы: Сборник: пер. с нем., англ. / под ред. А. Ф. Филиппова. – М. : КАНОН-пресс-Ц: Кучково поле, 1999. – С. 125–154.
12. Зомбарт В. Буржуа / Зомбарт В. ; пер. с нем. – М. : Наука. – 443 с.
13. Канке В. А. Философия экономической науки / Канке В. А. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 384 с.

14. Причепій, Є. М. Філософія / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – К. : Академвидав, 2008. – 592 с.
15. Прудон П. Ж. Что такое собственность / Прудон П. – М. : Республика, 1998. – 367 с.
16. Розанваллон П. Утопический капитализм: История идеи рынка / Розанваллон П. – М. : Новое литературное обозрение, 2007. – 256 с.
17. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Смит А. – М. : Наука, 1993. – 570 с.
18. Философия экономики. Антология / под ред. Дэниела Хаусмана. – М. : Изд. Института Гайдара, 2012. – 520 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

19. Бібліотека ім. В. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.
20. Приятельчук А. О. Структура філософії економіки [Електронний ресурс] / Приятельчук А. О. // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 48. – С. 70–78. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_48_70.pdf.